

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

2010 BALANDŽIO 10 d.

DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

Nr. 68(15)

Mirtis nugalėta iš jos Sugrįžusiojo

Pasaulio paviršiaus apakintiems žmonėms mirtis yra absoliutus ir galutinis faktas. Tik mirties faktas nuolat slepiamas nuo savęs ir nuo kitų. Tiesiog ignoruojamas ir tai pasireiškia visose sekuliarinėse kultūrose, kad tik būtų galima „ramiai“, be nuogąsties gyventi ir rūpintis savo buitimi, ar tai būtų kova už būvį, ar smagiai besisukanti pramogų karuselė. Kad tik nenutrūktų tas miražas, tarsi amžinai gyvensime ir visko tam reikės... Taip nori mus apmulkinti balsiai rėkiančios reklamos, kad jų siūlomi gaminiai mus padarys laimingais. Pasijunti apsigavęs tik tada, kai jau nuperki.

Todėl kai beveik netiki savo mirtimi, žinia apie Prisikėlusįjį pasigirsta kaip nereali, mūsų nesudominanti fantazija. Tad kaip ir tie graikai apaštalui Pauliui Areopage linkstame atsakyti: „Na, ne – neįdomu. Pasiklausysime kitą kartą...“ Sakome – „kitą kartą“, o galvojame „niekados“.

Tik, deja, tas „niekados“ pamažu atslenka – nelaukiamas.

* * *

Tikrai nenoriu ką nors nuliūdinti. Priešingai, noriu tik to, kad visi pažvelgtume realiau, kokie dalykai yra iš tiesų. Mirtis yra. Bet ji ne tokia baisi, kaip atrodo. Ji – visiškai žmogiška patirtis. Tad mums, žmonėms, verta su ja susigyventi. Ypač kai dar sulaukiame tikslios informacijos iš Anapus. Tikslī informacija ateina iš Žinančiojo, iš jau Patyrusiojo. Ir jau iš mirties Sugrįžusiojo.

Ne be reikalo Jis leidosi į tą patirtį. Nekaltas būti pasmerktas. Žiauriai kentėti. Kančia, kuri Jį privestų prie mirties. Būti palaidotas. Bet tada – kaip Jis iš anksto pranašavo – Jis grįžo gyvas, dar nuostabesnis negu anksčiau.

* * *

Neverta pasiduoti iliuzijai, kad mirtis gali būti užtušuota. Neverta būti tiek medžiagos žvilgsnio apakintiems, tarsi nėra meilės, tarsi nėra dvasios, tarsi nėra Dievo... Jis yra. Ir yra didesnė galia už medžiagą. Yra didesnė galia už kūno mirtį. Tai Dievo meilės galia. Ta galia Dievas nugalėjo kūno mirtį. Kristus grįžo gyvas iš mirties. Mirtį nugalėjo meile. Dėl mūsų, mirtingųjų, kad ir mes Jo meilės galia galėtume grįžti iš mirties.

Mes negalime pasiduoti aplinkoje užklotai sekuliariai, materialaus pasaulio priblokštai pseudokultūrai. Po ja, jai pasidavusieji ribojasi siauru, materijoje paskendusiu žvilgsniu, neigiančiu, netikinčiu dvasiniu, aukštesniu, į kilnumą kviečiančiu dvasios pasauliu. Mus toks žvilgsnis kausto užsisklęsti savyje, savo nauda tesiekiančiu ir savim pasitenkinančiu „buities kalėjimu“. Prisikėlimo salyga – praplėsti tiek savo žvilgsnio, tiek savo širdies akiratį.

* * *

Mirties priblokšti skirstėsi. Ėjo kur kas sau. Atgal į pilką kasdienybę. Iš Jeruzalės į Emausą. Prie kadaise paliktų rūpesčių. Tik gyvas Grįžęs iš mirties, atpažintas, juos vėl uždegė. Įgavę dar neturėtą prasmę gyventi ir veikti, jie skubiai grįžo atgal į Jeruzalę.

Tokių krikščionių reikia, kad kultūra būtų reali ir realiai kilni, tikinti dvasios persvara prieš medžiagą, meilės pergale prieš egoistišką blogį, dieviško gyvenimo pergale prieš kūno mirtį. Tokią kultūrą kuriant, reikia atsiduoti iš mirties Prisikėlusiojo meilės galiai.

* * *

Vienas tokių Prisikėlusiojo paveiktų žmonių yra Teilhardas de Chardinas (žr. du straipsnius šiame „Kultūros“ numeryje). Nuo vaikystės ieškojęs to, kas išlieka, jis rado Tą, kuris žmones daro nemirtingus. Susižavėjęs skyrė savo gyvenimą ir savo raštus Jam, kad žmonės artėtų prie Jo ir būtų Jo nemirtingumo paveikti. Jis meldėsi: „Viešpatie Dieve, jei mane laikai vertu, padėk man nuobodų ir monotonišką gyvenimą vedantiems parodyti beribius horizontus, kurie atsivertų net kuklioms, bet iš tyro noro kylančioms pastangoms būti įjungtomis į Įsikūnijusio Žodžio nemirtingumą“.

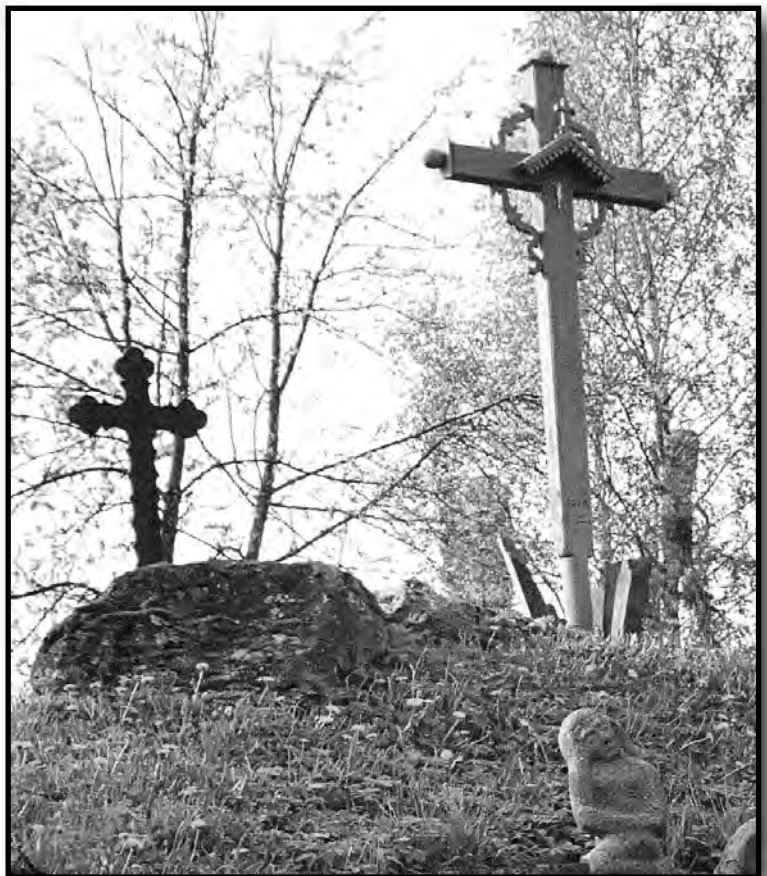
Kęstutis A. Trimakas

Valdemaras Kukulas

Kitame numeryje:

- Gediminas Mikelaitis: ateitininkų ateitis.
- V. Paplauskienė: M. Morkūno sugrįžimas į Lietuvą.
- Muzikologui B. Zubrickui – 80.

Redaguoja Renata Šerelytė rainbow.vilnius@gmail.com
Maketuoja Jonas Kuprys

Viliaus Orvido skulptūros.

Ramunės Landsbergienės nuotr.

* * *

Jau šitiek amžių, o vis grįžta
Į rojų žmonės, mirdami
Kely. Tai štai iš kur tiek ryžto
Gyvent. Jie tiki dangumi.

Jie tiki: stos prieš savo dievą
Su gyvasties sena kalte
Ne Paskutinio teismo dieną,
O rojaus svaigstančiam sode.

Nes koks begali būti teismas
Tiems, kurie amžiams nuteisti
Dar tais laikais, kai skaitūs, teisūs
Iš rojaus buvo išvyti.

Jau šitiek amžių, o vis grįžta
Į rojų žmonės, mirdami
Kely. Tai štai iš kur tiek ryžto
Gyvent. Jie tiki dangumi.

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1-as psl. Kęstutis A. Trimakas. Mirtis nugalėta iš jos Sugrįžusiojo.
- 2-as psl. Alma Lapinskienė. Ir dailės, ir literatūros žmogus.
- 3-as psl. Vytautė Žilinskaitė. Dvi humoreskos.
- 4-as psl. Kęstutis A. Trimakas. Krikščionybė yra ieties smaigalys.
- 5-as psl. Renata Šerelytė. Tiltas, jungiantis protą ir vaizduotę.
- 6-as psl. Augustinas Idzelis. J. Dainausko gyvenimo atspindžiai.
- 7-as psl. Raimundas M. Lapas. Nuspalvink man vaivorykštę...
- 8-as psl. M. Dobužinskio darbų paroda Gruzijoje.

Ir dailės, ir literatūros žmogus **Vladui Drėmai – 100**

ALMA LAPINSKIENĖ

(Tęsinys. Pradžia 2010 m. balandžio 3 d. „Kultūroje“)

L iteratūrinis gyvenimas intensyvėjo, o literatūrinės periodikos labai trūko. Iš okupacinės valdžios negaudami leidimo sumanytam literatūros žurnalui, grupė jaunų lietuvių literatų ir menininkų nusprendė leisti vienkartinį, kurių spausdinimui valdžios leidimo nereikėjo. Poetas Albinas Žukauskas atsiminimuose rašo: *Dalyvavau pačioje almanachų organizacijoje. Buvo pora pasitarimų pas Vladą Drėmą. Tie pasitarimai buvo vienkartinį užuomazga. Pasitarimuose V. Drėmos bute dalyvavo J. Karosas, O. Miciūtė, J. Kėkštas, Z. Prantkelėnas, A. Karuža, Vl. Rusokaitė, V. Čepulytė, M. Krinickaitė, J. Gaidulis, J. Petrauskas-Petkus, J. Jurga.*

1937 m. kovo mėnesį išėjo „Varsnos“, pirmasis vienkartinis dailės ir literatūros leidinys. Per porą metų buvo išleisti 7 tokie leidiniai: „Varsnos“, „Vingis“, „Varpos“, „Sėja“, „Pjūvis“, „Vienkartinis“, „Versmė“. Visų jų organizatorius ir faktiškas redaktorius – Jonas Karosas. Bendradarbiavo visi aukščiau išvardinti jaunieji kūrėjai.

Šiuose leidiniuose, greta kairuoliškumo, ryškėjančio straipsniuose apie meno paskirtį, pulsuoja gyvas tautiškumo jausmas, susirūpinimas tautine Vilniaus lietuvių kultūra, ypač literatūra. Vienkartiniai subūrė pajėgiausius rašytojus, kėlė polemiką, žadino kūrybines ambicijas.

Iš meno klausimams skirtų straipsnių pažymėtinos šešios Vlado Drėmos publikacijos dailės tema, – „Regimoji dailė ir mes“, „Grafika“, išsamus straipsnis apie dailininką F. Goją ir kt.

Vl. Drėma buvo vienas iš aktyviausių vienkartinį leidėjų. Atsiminimuose jis rašo: *Mūsų redakcija sistemingai rinkdavosi į mano butą Literatų gatvėje, kad aptartume numerius, numatytume tolimesnius planus. Stengėmės, kad vienkartiniai leidiniai būtų panašūs, kad atrodytų kaip to paties proceso dalis. Tai buvo progresyviūs leidiniai, todėl stengėmės, kad jie išsiskirtų iš kitos to laikotarpio spaudos ne tik turiniu, ideologiniu kryptingumu, bet ir naujoviška avangardine išorės išvaizda. Man teko rūpintis vienkartinį meninę išvaizdą, iliustracijom, o tai buvo gana sudėtinga.*

Ir tie leidiniai iš tikrųjų išsiskyrė Vl. Drėmos darbo ir talento dėka, – visų vienkartinį viršeliai jo sukurti, „Varsnas“, „Varpas“ ir „Versmė“ puošia šeši dailininko medžio raižiniai, o „Vienkartinį“ – spalvota grafika „Duona“.

Tačiau Vl. Drėma rūpinosi ne tik menine išvaizda. Jis pats buvo gan aktyvus literatūrinio vyksmo dalyvis, išbandęs net vertėjo plunksną, – vienkartiniam „Pjūvis“, skirtame baltarusių literatūrai, išspausdinti du jo išversti ir Žvaigždro slapyvardžiu pasirašyti Maksimo Tanko eilėraščiai. Reikia pasakyti, jog to meto vertimų kontekste jie skamba gana gerai.

Vl. Drėma buvo visa galva pasinėręs į vienkartinį leidimo rūpesčius, – tai rodo ir jo susirašinėjimas su Juozu Kėkštu. Išėjus šeštajam leidiniui „Vienkartinis“ (1938 m. spalio), laiškė

Drėmai J. Kėkštas aptarinėja apimtį, turinį, leidybinę situaciją, tariai dėl tolesnio leidinio.

Vl. Drėma buvo artimas J. Kėkšto draugas ir literatūrą suvokiantis, išmanantis bičiulis, su kuriuo buvo tariamasi, kurio nuomonė poetui buvo svarbi. 1939 m. sausio 29 d. laiške J. Kėkštas aptaria ir savo pirmojo rinkinio „Toks gyvenimas“ viršelį: *Viršelio projektas man labai patinka. Jei galima – norėčiau mėlynos spalvos, o ne raudonos.* Vl. Drėma atsizvelgė į draugo prašymą, – viršelis tamsiai mėlynas, atspindintis romantiko poeto mėgstamą spalvą ir epitetus *mėlynos svajonės, mė-*

lynas dangus, melsvasis skliautas. Pagaliau ciklo pavadinimas „Mėlynas gaisras“ – tarsi poeto jausmo stiprumo kodas, nes tik itin kaitri liepsna atrodo mėlyna. Ekspresyvus piešinys atspindi maištingos dvasios, ryškių kontrastų, modernizmo ir romantizmo simbiozės poeziją.

1938 m. dailininko Vl. Drėmos ranka į pasaulį palydėjo dar dviejų vilniečių poetų pirmąsias knygas: Onos Miciūtės „Žiburiai pelkėse“ ir Albino Žukausko „Laikai ir žmonės“, o 1939-aisiais ir pirmąją A. Žukausko prozos knygą.

O. Miciūtė – neoromantikė, lyrikė, jautrios sielos ir liūdno balso poetė. Jos rinkinio „Žiburiai pelkėse“ viršelis irgi romantikų mėgstamos mėlynos spalvos, bet švelnesnio atspalvio nei J. Kėkšto knygų, o piešinys nesudėtingas, – liepsnelės virpėdamos dega, nušviesdamos kelią per pelkę, kaip ir O. Miciūtės lyrika, nuoširdi, paprasta, kupina liūdesio ir tylaus skausmo dėl gimtojo krašto nedalios: *Gėsta saulė auksaveidė, / Vėl šešėliai slėnį lanko, / Brolių žingsniai vis retėja, / Nyku taip ant plačio lauko.*

Išėjus A. Žukausko rinkinei „Laikai ir žmonės“, autorius 1938 m. gruodžio 21 d. laiške Vl. Drėmai rašo: *Dėkoju Tau už ištis gražų „Laikų ir žmonių“ viršelį. Nors nesu pilnutėliai patenkintas. Mat, teko susitikti žmonių, kurie daugiau grožėjosi knygos viršeliu nei jos turiniu. Pavydas mane ima visai pagrižtas. Na, bet kaip nors pasidalyšim „garbės atomais“ Majakovskio žodžiais tariant.*

Iš tikrųjų „Laikų ir žmonių“ viršelis, lyginant jį su J. Kėkšto knygos viršeliu, visai paprastas ir ramus. Nėra jokio piešinio, tik autoriaus pavardė ir pavadinimas, nors grafinė pavadinimo išraiška lyg ir suponuoją mintį apie žmones slegiančią laikų galybę, tarsi atkartodama poeto eilutę *Tai mums yra lemta gyventi ši amžių prakeiktą, / Skaudžią nedalią kentėti – tai mums!*

Jau cituotame gruodžio 21 d. laiške A. Žukauskas prašo Vl. Drėmos sukurti viršelį ruošiamai novelių knygai „Žemė plaukia į pietus“ ir pareikšti nuomonę dėl jau spausdintų novelių, kurias verta dėti į rinkinį, kurias ne. Taigi, ir A. Žukauskui Vl.

Drėma buvo ne tik dailininkas, bet ir literatūros žinovas, jo kūrybos vertintojas, patarėjas. Po trijų mėnesių, džiaugdamasis viršelio eskizu, rašo: *Buvau andai užsukęs pas Tave, bet Tave neradau. Mačiau viršelį. Puikus bus, puikesnis, nei aš galvočiau. Kokias manai duoti spalvas?*

Raudonas, rytmečio žaros nutviektas dangus ir sunkiai ariantis artojas – taikliai pagauta A. Žukausko kūrybos dvasia. Jo valstietiškos tematikos amplitudėje, tiek prozoje, tiek poezijoje, vieną išraiškingiausių vaizdų – artojas ir dirva, vienokiu ar kitokiu variantu iškylantys dažname kūrinyje, ypač eilėraštyje „Artojai“, kurio paskutinis posmas skamba tarsi šio kūrinio atkartojimas: *Rytą, kai šviesu jau darosi, / matai arimuose marškinius baltus. / Broliai lietuviai vargą aria ir aria / nuo Brėslaujos iki Suvalkų.*

Taigi Vladas Drėma giliai jautė žodžio meną, perprato savitą kiekvieno kūrėjo braižą. Knygos su jo kurtais viršeliais – darni dviejų menų simbiozė, nes literatūra jam buvo tokia pat artima kaip ir dailė. Jo indėlis į pirmosios Nepriklausomos Lietuvos Vilniaus lietuvių literatūros vyksmą ryškus visomis prasmėmis. Todėl Vl. Drėmą galima laikyti ne tik dailės istoriku, tapytoju, grafiku, bet ir literatūros žmogumi. □

Vl. Drėmos iliustruotų knygų viršeliai.

VYTAUTĖ ŽILINSKAITĖ

SPYRUOKLĖS

Nors ponas Balandis tikras namisėda, tačiau žmonai jo kaip ir nėra: fizinis kūnas – krėsle, o dvasinis – televizoriaus ekrane. Itin ponas Balandis mėgsta sportines laidas, o šito gero – visas tvanas. Net ir varžyboms pasibaigus, jis ilgokai gromuliuoja matytus vaizdus, nes dalytis išpūdžiais su žmona – tuščias dalykas, višta lieka višta, ypač ten, kur verda vyriškos kovos – dar nuo kryžėvių laikų. Vis dėlto ilgas sėdėjimas krėsle lieknumo neprideda, tą paliudytų ir dvi sprogusios spyruoklės, dėl ko likusios trys, galima sakyti, pakibo ant plauko.

Šiaip ar taip, ponas Balandis negalėtų skūstis žmona, mat paskutinėmis dienomis smarkiai pasikeitė: nebekvaksi, kad visi namų rūpesčiai ant jos sprando, nebereikalauja ką pataisyti, išnešti ar parnešti, o dargi pati atneša ant padėklo šio to gardaus ir pagano akis po ekraną.

– Štai šitas, – įsistebeilija į vieną krepšininį, – tas, kurs baudą įmetė... Apolonas!

– Ne Apolonas, o Arturas. Arturas Karnišovas, įsidėmėk, – pataiso vyras ir atleidžiai šypteli: jau kad višta, tai višta.

Žmona nesiginčija, tik kitą vakarą dar atidžiau spitrijasi į besigainiojančius po veją futbolininkus.

– Aštuntas numeris, kurs ką tik spyrė, – slopiai sukužda. – Kojos!

– Ką kojos? – nesupranta vyras.

– Blauzdos, šlaunys... kaip iš plieno nulietos...

– Lietos nulietos, ką tu supranti! – suirzta ponas Balandis, nejučiomis pasibrukdamas kojas po krėslu. – Jo žaidimo žiūrėk, spardo kaip be galvos, o jai – nulietos...

Žmona nė dabar neprieštarauja, ima tuščią padėklą ir eina ten, kur vieta vištoms, – į virtuvę. Vyras vėl patogiai ištiesia galūnes, o plienakojui vėl prašovus pro vartus, patenkintas pasiplekšnoja riebią šlaunį.

Trečią vakarą žmona įneša ne tik padėklą su sklindžiais, bet įsitempia ir nediduką minkštasuolį.

– Užsikrėčiau, – pajuokauja, – nuo tavęs sporto bacilomis.

Ekране plūkiasi štangininkas. Sprandas kaip jaučio, stuomuo – neaprėpiamas, šlaunys – du kubilai. Rauna štangą net bamba raukšlėjasi, o neišrovės sukriokia ir garsiai pagadina orą.

– Na? – piktdžiugiškai atsigręžia į žmoną vyras. – Kaip tau šitas?

– O jis...vedęs? – pasiteirauja žmona.

– Kam tau žinoti? – nustemba vyras.

– Įsivaizduoj: pakelia žmoną lyg pūkelį ir nešasi į... – nebaigusi užsimerkia ir svajingai priduria: – Storas tai storas, užtat Herkulis, grynas rau-muo... – Ir lyg netyčia perbraukia delnu per minkštą it pagalvė vyro petį.

Jau prakastą sklindį ponas Balandis bloškia atgal į lėkštę:

– Tie tavo blynai kažkokie pusžaliai... fu!

Tuo tarpu į ekraną įlinguoja lyg dramblis pats štangos rekordininkas, tačiau ponui Balandžiui nebeįdomu. „Pasimankštinti reikėtų, ar ką?“ – taria sau pasiraivydamas. Ir staiga pokšteli; sprogo trečioji spyruoklė!

Žmona lyg negirdėjusi, tik lūpų kampučiai išdavikiškai suvirpa. Paėmusi padėklą grįžta vištiden. Visiškai priveiktas Balandis stojasi, išjungia televizorių ir nupėdina iš paskos. Sėdasi ant taburetės prie tuščio stalo ir susimąstęs ilgai seka akimis vikriai zujančią žmoną.

– Žinai ką? – prabyla. – Užvakar buvau sutikęs Jurgį, atsimeni jį?

– Tą pilvūžą? Seniai bemačiau.

– Užtat dabar nepažintum! Lieknas, atjaunėjęs, skruostai kaip bijūnai.

Zenono Šteinio karikatūra

– Nejaugi? – netiki Adelė.

– Kas vakarą žaidžia stalo tenisą, kas sekmdienį – septyni kilometrai ristute, o televizoriaus, sakė, beveik nežiūri!

– Va! Čia bent vyras, o tu per tą sėdėjimą į tešlą pavirsi. Imtum pavyzdį!

– Reikės imti, – sutinka Balandis. – Dabar visur jį kviečia, moterys nepasidalija, mat išsiskyrė su žmona, nes susirado dvidešimčia metų jaunesnę, tikrą nendrelę, Danijoje mokslus baigusią, savo vaistinę turi, namą prie ežero nusipirko, kvietė mane pameškerioti...

Vištidėje ilgai tylu tylu.

– Gal suvalgytum rūkytą vištos šlaunelę? – atidaro šaldytuvą žmona.

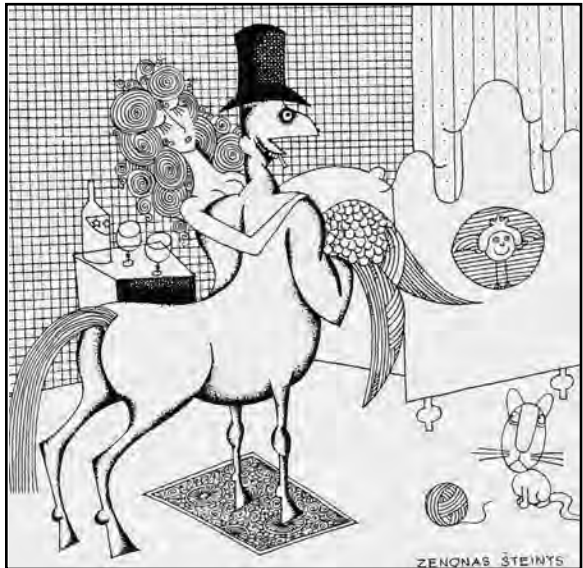
– Man svorį reikia mesti, krėslo spyruoklės sproginėja, o ji... – įsižeidžia vyras.

– Kiek to tavo svorio, vieni juokai, palyginus su Povilu tu pats kaip nendrelė, o spyruoklės ir pačios būtų susproginėjusios, rūdžių suėstos, rytoj pat pakviesiu meistrą, bemat sutaisys, bet gal vėčiau naują krėslą, patogesnę nusipirkime, turiu šiek tiek sutaupiusi, reikėtų ir televizoriaus platesniu ekranu, šito ir spalvos jau išblukusios...

Ponas Balandis oriai stojasi ir tylėdamas grįžta į krėslą, o iš virtuvės sklinda ir sklinda lipšnus kudakavimas.

PONO D. ASTRALINIS KŪNAS

Kai ponas D. apsiskelbė turįs astralinį kūną, mes per daug nenustebome: jau kitų žinovų buvome įtikinti, jog kiekvienas turime po tokį kūną – reikia tik giliau savyje pasirausti. Tačiau ponas D. tuo neapsiribojo ir nuėjo toliau: pareiškė galįs astralinį kūną nuo savęs atskirti, tai yra turėti ne tik kūną kūne, bet ir kūną už kūno. Ši, pasak jo, atskyrimo mechanizmą jis taip išstobulinęs, kad antrininkas paklūstas be jokio spyriojimosi; išprašytas išeina, įprašytas įeina. Apie visa tai kur kas mokslingesniais žodžiais ponas D. papasakojo per vieną susitikimą su klausytojais, tarp kurių teko laimė būti ir man. Nors nei atskirtojo kūno, nei

Zenono Šteinio karikatūra

paties mechanizmo ponas D. mums neparodė, o nuo specifinių terminų beveik apdujome, tačiau poveikio būta didžiulio. Skirstėmės apimti keisto dvilypumo, o kai kurie ėjo tokiu žingsniu, kokiu moterys vaikšto paskutinę nėštumo savaitę...

Kadangi ponas D. gyvena netoli mano namų, tai man kliuvo dar viena laimė kartkartėmis regėti jį žingsniuojantį šen bei ten. Tuomet stengdavaisi atsidurti kuo arčiau, o akys įsi-siurbdavo į jo nugarą kaip dvi medicininės dėlės. Kas žino, gal būtent šią valandėlę suveiks atsiskyrimo mechanizmas ir ištrūkės astralinis D. kūnas ims vasnoti šalia kaip balandis ar tursenti kaip taksas? Tada tarp materialaus D. ir nematerialaus D. užsimegztų dialogas, kurio nuotrupos pasiektų mano nevertąsias ausis...

Ir tikrai: kartą man užsižiopsojus į tikrą balandį, nuo D. atsiskyrė figūra ir atsklido pokalbio garsai. Puoliau artyn, deja, tai buvo stabtelėjęs ir benueinas jo pažįstamas, ir tiek.

Vis dėlto vilties nepamečiau ir kiekviena patogia proga tebesekiojau poną D. tarsi pati pa-virtusi jo antriniu kūnu. O besekiojant galvoje spietėsi aibės klausukų. Pavyzdžiui, ar astralinis D. kūnas toks pat apimlus kaip ir fizinis? Apsirengęs ar nuogas? Į ką panašus? Jeigu į poną D., ar taip pat raguotas? O jeigu nepanašus, į ką nusidavęs? Juk atskilęs kūnas turi turėti bent kokią išvaizdą arba susikurtą įvaizdį!.. Norėtusi žinoti, nuo kurios D. kūno vietos jis atsiskiria (gal iš to gimė pasakymas „Išlindo pro pakaušį?“). Ypač smalsu, ar antrininkas taip pat priklauso Socdemų partijai, ar nuo jos atsiskyrusiai frakcijai?...O kas būtų, jei sumanytų nebegrįžti? Ė ne, jeigu ponas D. turi atskyrimo mechanizmą – turi ir sugrąžinimo mechanizmą, kitaip neišleistų ir džino iš butelio... Pašėlimas, kaip viskas įdomu! O ir naudinga, nes mugina protą, žadina vaizduotę, kai mano pačios astralinis kūnas nieko nežadina, tūno be balso ir garso, neišvarysi nė su botagu, naudod kaip iš ožio pieno, tuo tarpu ponas D. už kiekvieną paskaitą apie savo antrininką gauna gražaus pinigėlio...

Sykį vėl atsidūriau už plačios D. nugaros. Artėjo vidurnaktis, tad lėkiau namo kaip ant gaisrų, o jis pėdino sau lėtute. Buvau beaplenkianti, tik dėmesį patraukė keistas jo elgesys. Sakytum, ėjo ne vienas, o kažką lydėdamas ir su tuo kažkuo garsiai šnekučiuodamas ir gestikuliudamas. Stabtelėjau, kiek atsilikau ir įsiklausiau. Nematomasis turbūt spyriojosi, nes ponas D. verksmingu balsu įtikinėjo:

– ...Ir ko gi tau trūksta?.. Iš kailio neriوسي... Ar gulsės pieno?

Patylėjęs ėmė grasinti:

– Žinok, mano kantrybė ne geležinė... paskutinis jau lašas...Išpėju: arba baik valkiotis, arba...

Nejaugi? Nejaugi ponas D. kalbasi su savo atskirtuoju kūnu ir mano nevertąsias ausis pasiekia jų pokalbio nuotrupos?

– Manai, nežinau, kur praeitą naktį buvai? – dudenio ponas D. – Pas Ričką, tą pašlemėką... Kvaiša, negi manai, jog ten geriau?

Pritariau: tikrai nerastų geriau už talpų patogų pono D. kūną. Tačiau atsiskyrusioji esybė, matyt, buvo kitos nuomonės, nes ponas D. visai įtūžo:

– Tegu! Bet šianakt negrįši – neįsileisiu!.. Liksi kaip stovi... būstas mano vardu... šunim kauksi!.. Še!.. – Užsimojęs tvojo, bet ar gavęs gražos, ar nepataikęs susvirduliavo ir būtų nugriuvęs, bet spėjo apsikabinti stulpą.

Aplenkiau nabagą, o nueinant ausis pasiekė gailus šauksmas:

– Sugrįįįžk!

Ir čia man toptelėjo, dėl ko ponas D. trūks plyš stengiasi susigrąžinti naktibaldą. Juk rytoj jo laukia kitas susitikimas su klausytojais, kuriems turės pasakoti apie savo astralinį kūną ir apie mechanizmą, su kuriuo tą kūną atskiria ir sugrąžina. Ką gi bepasakos bėdžius, anam besivalkiojant ir netgi nakvojant pas pašlemėką Ričką?.. Tad gal derėtų man nueiti į paskaitą ir paliudyti, jog pono D. astralinis kūnas tikrai egzistuoja ir jo atskyrimo mechanizmas veikia kuo puikiausiai, tik va sugrąžinimo mechanizmas – kad jį kur! – ima ir užsikerta... □

PIERRE TEILHARD DE CHARDIN: Krikščionybė yra ieties smaigalys evoliucijoje

KĘSTUTIS A. TRIMAKAS

Šiais metais balandžio 10 d. sukanka 55 metai nuo Pierre Teilhardo de Chardino mirties. Jis laikomas vienu žymiausiu XX amžiaus krikščioniškųjų mąstytojų mokslininkų. Kuo svarbios yra jo idėjos visam pasauliui, o taip pat ir mūsų tautai?

Pierre Teilhardo de Chardino (1881–1955 m.) mirties 55 metų sukakties proga noriu pasisakyti, kas jo raštuose mane sudomino prieš 40 metų ir kas mane dabar, po 40 metų, domina dar labiau. Tokių, kurie mato taip, kaip mato jis, yra nemaža. Iš to bus aišku, koks jo įnašas krikščioniškajam minties pasauliui.

Anuo metu (apie 1970–1975 m.) mane domino: 1) tyrimais pagrįstos mokslinės išvados apie evoliuciją; 2) evoliucijos aiškinimas krikščionybės šviesoje, t. y. kad evoliucija vyksta Dievui tiesiogiai kuriant; 3) žmogaus evoliucija toliau tęsiasi dvasinėje sferoje; 4) evoliucijos galutinė fazė yra pilnutinis, visuotinis Kristus; 5) siūlomas dvasinumas – ryšys su visur visatoje esančiu Kristumi.

Tokias idėjas atradau įgyvendintas Chardino asmenyje ir jo raštuose. Trumpu laiku įsigijau 15 knygų: 7 svarbiausios jo knygos ir 8 knygos apie jį (biografijos ar jo raštų apsvartymai, kurių reikšmingiausios buvo jo bičiulio, žymaus teologo Henri de Lubaco dvi studijos. Tiesiog studijavau. Ir nenusivyliau. Dabar, po tiek metų, vėl imu tas knygas į rankas, pastebiu, kokios naudingos yra jo pažiūros ir šių laikų žmonėms, ypač tautiečiams, išsivadavusiems iš sovietmečio sukaustyto mąstymo.

Įkvepiantis mokslininko ir kunigo gyvenimas

Prancūzas, jautrus ir mąstantis jau nuo pat vaikystės. Jį sujaudino, kai nukirptas plaukų kuokštas žvakės liepsnoje sučirškėjo, susiraitė ir sudegė: jo kūno dalelė, bet tokia trapi, pranykstanti; ne tik plaukai, bet ir visas jo kūnas gali sudegti. Ėmė domėtis tuo, kas išlieka... Rinko akmenis, kriaukles, iškaskenas. Galvojo, kad geležis bus pastovi, bet pastebėjo, kad ir ji rūdija.

Išliekančių dalykų jis ieškojo žemėje, bet taip pat – dvasinėje plotmėje. Pasirinko mokslą vertinančių jėzuitų vienuoliją, kad galėtų tapti kunigu ir mokslininku. Jėzuitų viršininkai sudarė jam galimybę studijuoti. Nuolat susikaupęs, nuolat galvojantis. Jam kilo ir plėtėsi įžvalga, kaip suvokti visatos, o ypač žmogaus, evoliuciją krikščionybės šviesoje.

Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, jis buvo pašauktas į kariuomenę; paskirtas į medicininę tarnybą būti fronte sužeistųjų nešėju. Tą darbą jis atliko su dideliu pasiaukojimu ir buvo apdovanotas žymeniu už ypatingą drąsą. Net fronte jam kildavo neįtikėtinos mintys, kurias jis visur užsirašinėdavo.

Po karo galėjo studijuoti. Vėliau dalyvavo paleontologiniuose tyrimuose Europoje (pvz. Ispanijoje), Egipte, Kinijoje, Indijoje ir Afrikoje. Įgudusiu žvilgsniu fiksavo geologinius, paleontologinius, topografinius bei etnografinius reiškinius, kuriuos vėliau aprašė savo studijose. 1928 m., jam vadovaujant, netoli Pekino buvo atrasta „Pekino žmogaus“ kaukolė, vienas iš svarbiausių paleontologinių radinių XX šimtmečiuje. Tą radinį mokslškai aprašęs, jis tapo pasaulyje žinomu paleontologu. Ekspedicijose domėjosi visų rasių žmonėmis, bet kartu juto didelį, tiesiog mistišką Kūrėjo artumą. Sveikatai pašlijus, staiga mirė Niujorke 1955 metų Velykų sekmadienį.

P. Teilhardas de Chardinas

Dinamiška mokslinė sistema

P. T. de Chardinas savo metodą vadina *fenomenologija* (*fenomenas* – reiškinys). Reiškinius galima „matyti“ – ne tik akimis, bet ir sąmone. Iš to išsivystė fenomenologijos mokslas.

Visatoje pastebima progresuojanti reiškinų kaita. Joje nuo pat pradžios vyksta evoliucija. Tai – visatos gimimas, vystymasis (*kosmogenezė*). Iš to, kas dabar pastebima, galima suvokti, kad visatoje vyko ilgaamžė evoliucija, pradžioje grynai materialinės medžiagos plotmėje, vėliau – *biogenezė* (gyvybės atsiradimas ir vystymasis), paskui – *antropogenezė* (žmonijos atsiradimas ir vystymasis), *noogenezė* (žmoguje prasidėjusios dvasios vystymasis) ir pagaliau – *Kristogenezė* (tai mistinio Kristaus vystymasis žmonijoje iki Jo pilnaties).

Kosmogenezė vyksta per Kūrėjo įdiegtas energijas, kurios yra fizinės, cheminės, vėliau – dvasinės. Kiekviena energija judina. Žinoma, fizinės energijos judina fiziniame pasaulyje, dvasinės energijos – dvasinėje sferoje. Dvasingiausia, kilniausia energija yra meilė. Ji „judina“, kreipia asmenį kitų asmenų link. Galutinis meilės šaltinis – Dievas.

Taip pat, kuo aukštesnė pakopa, tuo labiau galioja tas dėsnis: būtina *matyti* (ir *sąmone suvokti*). Jei nematysi, žūsi. Matymą praradęs gyvis žūna. Dvasinio suvokimo neišvystęs, kitų nemylintis žmogus žlunga kaip žmogus. Meilės galią žmoguje pažadina Kristus. Jei žmogus Jam atsiveria, išsižiebia sudievinata gyvybė.

Keletą šimtmečių krikščionija naudojo statišką Aristotelio filosofiją (kurią scholastikų teologijai pritaikė Tomas Akviniėtis). Chardinas naudojo fenomenologinę filosofiją, padedančią žmonėms žvelgti į besikeičiančią dinamišką, progresuojančią visatą. Dėl tų skirtingų metodų ir naujos terminologijos jo idėjos Bažnyčiai atstovaujančių teologų buvo nesuprastos.

Raštai: „kad Jo (Viešpaties) veidas būtų matomas ir mylimas“

P. T. de Chardinas idėjas plėtojo visą gyvenimą. Jos buvo surašytos į knygas, bet ne sistematingai paeiliui, bet taip, kaip jos brendo jame. Ta-

čiau dabar temas galima planingai išdėstyti. Tai čia ir darome (čia minimos tik svarbesnės knygos; jų parašymo data pažymima skliausteliuose).

„Žmogaus fenomenas“ – pamatinė jo pasaulėžiūros knyga. Joje autorius nubrėžia savo sistematingą žvilgsnį į žmogaus evoliuciją krikščionybės šviesoje taip, kaip ji yra paaiškinta aukščiau skyrelyje „Dinamiška mokslinė sistema“.

„Žmogaus atsiradimas“ yra kita pamatinė knyga, daugiau mokslinio tipo, kaip žmogus išsivystė – t.y. žmogaus vieta evoliucijoje.

Kitos dvi knygos yra jo ilgų straipsnių rinkiniai – pirmasis „Žmogaus energija“ (1930–1939 m.) ir kitas – „Žmogaus energijos aktyvizacija“ (1939–1955 m.). Šiose knygose svarstoma žmogaus situacija evoliucijoje: svarbiausia naudotina energija, tinkama žmogui dėl jo sąmonės tobulėjimo: žmogus „mato“ dvasia. Jo privilegija – ne tik vegetuoti, bet siekti toliau ir aukščiau – evoliucijos kelyje: suvokti kitus ir mylėti. Meilė – reikšmingiausia žmogaus energija. Jos šaltinis – Dievas. Antroje knygoje yra itin įdomus skyrius apie energiją žadinančią aistrą gyventi.

Kilniausio turinio knygos – apie tą dvasinę erdvę, kurioje žmogus gyvena. Dvasios akimis suvokdamas žmogus mato, kad jis gyvena pasaulyje, kur visur yra Dievas, o jis pats yra Dieve, kuris ne tik kiekvieną žmogų apsupa, bet kiekviename Jis yra Centras. Žmogaus privilegija yra visur (ir jame pačiame) esančiam Dievui atsilipti bei palaikyti artimiausią ryšį su Juo (*Le divin milieu* – knygos pavadinimas sunkiai išverčiamas į kitas kalbas, apytikriai būtų „Dieviškoji aplinka“).

Kita stipriai įkvepianti knyga yra „Statant Žemę“, kurioje, suminėjęs tuometines žmonijoje esančias politines klaidingas ideologijas – demokratiją, fašizmą (autoritarinį nacionalizmą) ir komunizmą – nurodo, kad ne šios klaidingos politinės ideologijos, bet atnaujinta katalikybė yra toji veiksminga pasaulėžiūra, įgalinanti žmones bendradarbiaujant tarp savęs ir su Kūrėju, statyti Žemę. Jis kviečia ugdyti „aistringą norą nugalėti pasaulį ir aistringą norą vienytis su Dievu; tai gyvastingas veiksmas, specifiškai naujas, atitinkantis šios Žemės naujam amžiui“.

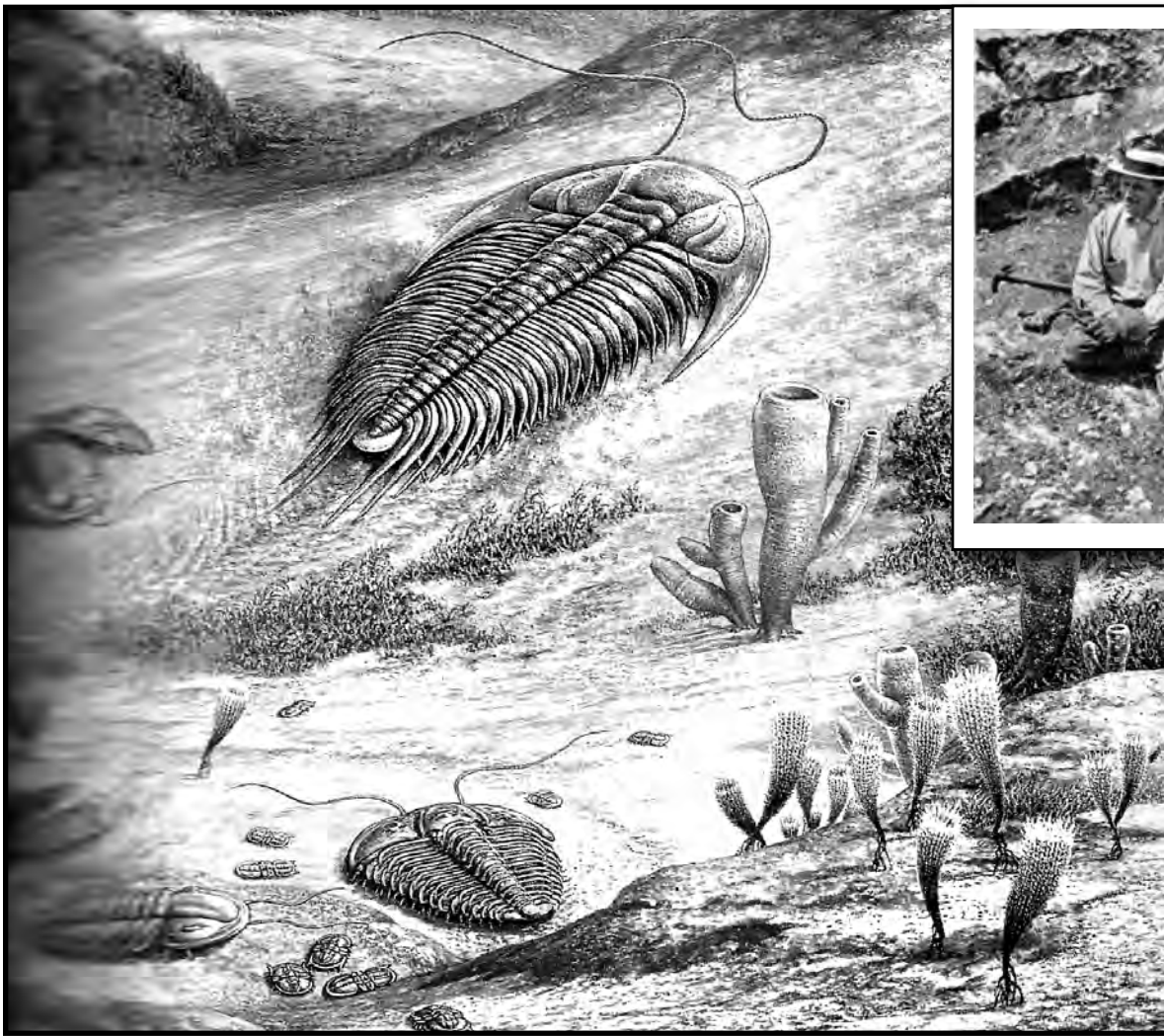
Negalima abejoti nuoširdžiu Chardino troškimu šių laikų visiems žmonėms – tiek tikintiems, tiek netikintiems – suprantama kalba padėti suvokti, kaip derinti krikščionybę ir evoliuciją. Rašydamas savo pagrindinį veikalą „Žmogaus fenomenas“, viename laiške jis rašė: „Aš pasitikiu, kad Viešpats man padės, nes aš dedu tiek daug pastangų grynai tam, kad Jo veidas būtų matomas ir mylimas...“

„Krikščionybė yra ateities religija“

Visos P. T. de Chardino gyvenimo pastangos buvo skirtos paaiškinti dabarties ir ateities laikų žmonėms savo įsitikinimą, kad atnaujinta krikščionybė yra ir bus, kaip jis pats sakė, „žmogiškų psichinių energijų ieties smaigalys“ evoliucijoje.

Henri de Lubacas, vienas žymiausių XX amžiaus teologų, jėzuitas, 30 metų iki pat Chardino mirties buvęs artimas jo bičiulis, II Vatikano Bažnyčios suvažiavime dalyvavęs kaip specialus patarėjas, popiežiaus Pauliaus VI išskirtinai atžymėtas, naudodamas dar neišspausdintus Chardino tekstus, parašė dvi studijas (1962 ir 1964 metais), gvildendamas jo idėjas ir tuo paaiškindamas kai kurių nesuprastas vietas.

O paties Chardino gyvenimas yra tikslus jo minčių pavaizdavimas, kaip žmogus bręsta jam skirtingame evoliucijos momente. Jis gyveno (net karo fronte ir tyrinėjimo ekspedicijose) artimame ryšyje su Dievu, o savo mirtyje jis, kaip norėjo, pasiekė tą su Juo susilietimą, kurio meldė: „O Viešpatie, Tu esi gyvenanti jėga... suimanti mane vienybėje, kuri turi mus abu sulydyti... Išmokyk mane savo mirtį laikyti komunijos aktu“. □

Paslaptingas teromorfų pasaulis.

P. T. de Chardinas archeologinėje ekspedicijoje Ispanijoje.

TILTAS, JUNGIANČIS PROTĄ IR VAIZDUOTĘ

RENATA ŠERELYTĖ

Pierre Teilhardo de Chardino idėjomis susidomėjau palyginti neseniai – prieš vienuolika metų. Tuomet labiausiai krito į akis neįprasta tema (juk buvo dar tik 1999-ieji metai, ne tiek daug nuo Nepriklausomybės paskelbimo, nuo naujos gyvenimo ir akiračio kokybės atsiskleidimo, nuo naujų temų ir požiūrių, viso to, ką seniau slėpė ir gniuždė „geležinė uždanga“). O toji neįprasta tema buvo dermės tarp biblinio pasaulio sukūrimo ir evoliucijos teorijos ieškojimas. Man tai pasirodė labai įdomu. Juk iki pat pilnametystės į galvą buvo kalama Ch. Darwino evoliucijos teorija, negana to, gerokai suprimityvinta, ir jos esmė buvo galima išreikšti tokia fraze: žmogus išsivystė iš beždžionės, ir tiek. Namie, savo bibliotekoje, netgi tokią labai egzotišką brošiūrą turiau – F. Engelso „Darbo įtaka beždžionės sužmogėjimo procese“. Išlipo beždžionė iš medžio, padėjo pedą ant savanos, ir pradėjo žmogėti.

Tačiau... kaip sakė šviesaus atminimo religijotyrininkas ir rašytojas G. Beresnevičius, kokio velnio ji išlipo iš to medžio?.. Ir kam beždžionei reikėjo sužmogėti?.. Sakykite, ką norite, bet toks primityvus žmogaus, kurį netgi komunistai vaizdavo kaip milžiną, galva remiantį debesis, o kojomis tvirtai įsispyrusį į Žemės rutulį, genezės aiškinimas žeidė širdį. Ir klausimus įvairius keldavo: jeigu jau esame gyvuliai (ar, kilę iš gyvulio, galime kitaip vadintis?), tai kokia mūsų kilnių idealų, kūrybos, mūsų progreso prasmė, ar ji apskritai egzistuoja?..

Užtat atsitiktinai užtikusi knygyne P. Teilhardo de Chardino knygą „Žmogaus fenomenas“, beveik nedvejodama ją nusipirkau. Skaitydavau, stumdydama dukros vežimėlį (Ievai Marijai buvo ne daugiau kaip pusmetis), lauke, kur rusakalbiai „Krasnuchos“ (taip neformaliai buvo vadinas Vilniaus Naujamiesčio rajonas) pensininkai lošdavo domino kauliukais, o nuo obelų snigdavo gegužės žiedlapiais. Tokia tat buvo romantiška pažintis su Chardinu...

Tiesą pasakius, tada Chardino „Žmogaus fenomeną“ skaičiau kaip savotišką poemą – jei taip

galima pasakyti. Kaip mįslingą, keistumų pilną kūrinį. Artimą grožinei literatūrai. Didelį įspūdį darė tokie jo pavartoti moksliniai terminai, skirti gyvybės formoms apibūdinti, kaip, pavyzdžiui, teromorfai... Tie teromorfai man taip įstrigo, kad net savo pirmajame romane „Ledynmečio žvaigždės“ pavartoju jų vardą – kaip archajiškų, į dinosauros panašių gyvių, išropojančių iš gūdzios ir tirštos priešaušrio miglos... O kur dar Chardino teorijos apie tai, kad ir augalas, ir vabalas turi sąmonę, tik jos tokios tolimos nuo mūsų, kaip tolimiausia galaktika... Man tai atrodė ne tik nepaprastai įdomu, bet ir labai panašu į tiesą. Ir savaip susišaukė su šv. Pranciškaus Asyžiečio tema – tuomet rašiau pjesę savo vyro lėlių teatrui („Žvakelė Šv. Pranciškui“), skaičiau Pranciškaus Asyžiečio „Saulės giesmę“ ir „Šventojo Pranciškaus žiedelius“, ir toji nuostabi šventojo meilė visam, kas gyva, visiems Dievo kūriniais, jeigu ir neatliepė racionalesnio ir paprastesnio Chardino požiūrio į gamtą, tai savaip jį papildė ir įprasmino. Paskui, po gero dešimtmečio, šią temą papildė ir C. S. Lewisas savo „Kosmoso trilogija“ ir „Narnijos kronikomis“, kuriose nuostabiai ir – jau ne tik žemiškai – kūrinijai skirtos ne vienerios įspūdingos eilutės.

Galbūt Chardinas man artimas dar ir dėl to, kad labai myliu gyvūnus, kad visa tai, kas sukurta Kūrėjo, atrodo taip įstabu ir nepakartojama. Užtat man gaila japonų, kurie kuria robotus šuniukus ir (sergėk Dieve) kūdikius, džiaugdamiesi jais kaip nepaprastais stebuklais. Bet juk niekas nesiginčys, kad paprastas šuo ir tikras kūdikis yra kur kas stebuklingesni... Esmė galbūt slepiasi kitur – žmogus, kaip Dievo kūrinys, trokšta būti Kūrėjas, tačiau kai jis pervertina savo galimybes arba pamiršta, kad pats yra sukurta, ima rasti kūriniai, tokie kaip tie robotukai, suaugusiųjų žaislai. O susiža-

vėjus tokiais žaislais – žmogaus kūriniais, pamiršdami Dievo kūriniai, kurie nėra mūsų žaislai, o mažieji mūsų broliai...

Kokia Chardino filosofijos reikšmė dabar?..

Manyt, kad ji labai aktuali. Pažvelkime į šiuolaikinę žiniasklaidą – nežinau, kaip yra pasaulyje, bet Lietuvoje bene visi TV kanalai Vėlykų šventę siejo ne su Kristaus prisikėlimu, o su skandalais katalikų bažnyčioje ir popiežiaus Benedikto XVI reakcija į juos. Atidžiau pažiūrėjus į kitas *mass media* priemones, plika akimi matyti, kaip pamaži kyla ir kelia galvą, regis, jau primiršta suprimityvintoji Darwino teorija, liudijanti, kad žmogus – ne dieviškos valios kūrinys, o atsitiktinis gamtos evoliucijos produktas. Jam užtenka vartoti, paklusti, klausyti protingesniųjų nuomonės. „Produktui“ nereikia kultūros, meno, filosofijos, jam nereikia savarankiško mąstymo, valios keisti savo gyvenimą, kilti link Omegos taško, kuriame, pasak Chardino, Žmogus ir Dievas tampa vienu. Viso to reikia Dievo kūrinui. Tačiau šiuolaikinis pasaulis ir jo Kunigaikštis trokštų, kad mes pamirštume, jog esame Dievo kūriniai.

Chardino filosofija tokia savita, kad ją beskaitydamas, netgi žmogus, kuris ne itin domisi mokslu, filosofinėmis teorijomis, tačiau turi smalsumo kibirkštį ir guvų protą, rastų kažką įdomaus ir pritaikomo sau. Menininkai – ne išimtis. Chardino kūryba – tai minčių ir idėjų generatorius. Kiek čia galima visko „iškapstyti“!.. Kiek peno vaizduotei!.. Kokie pirmųkščiai, kvapą gnaužiantys Dievo kuriamos gyvybės formų horizontai atsiveria...

Deja, kartais tenka skaudžiai nusivilti, nes kad ir kaip tikėčiau gera žmonių valia ir jų domėjimusi vertingais dalykais, tenka patirti, kad daugelis susižavi dalykais, kurie nereikalauja nei proto, nei vaizduotės pastangų, o nemaža dalis tiesiog ir nesidomi tuo, kas galėtų sieti empirinį protą ir vaizduotę. (Neseniai buvau vieno labai savotiško pokalbio liudininkė: kavinėje, seniau garsėjusioje bohemiška aplinka, susiginčijo du žmonės – jaunąva liūdno veido moteris ir senas orus vyriškis, mistikė ir empirikas. Aišku, bendros kalbos jie nerado, o ir aš, bandydama būti tarpininke, nieko gero nepešiau – neįtikinau nei vieno iš jų, negana to, neįtikinau netgi pati savęs. Užtat parėjusi namo pamaniau, kad tiesa turi egzistuoti ne kurio nors iš mūsų pusėje, o erdvėje tarp mūsų, tarpe, jungtyje).

Štai todėl ir šiandien man svarbus Chardinas. Jis man sieja empirinį protą ir vaizduotę. Ne geležiniu saitu, bet visgi pakanamai stipriu. Galėčiau pasakyti, kad kai kurios jo mokslinės formulės netgi įkvepia.

Ir nieko čia nuostabaus – vienas matematikas mėgdavo kartoti, kad tikrieji poetai yra matematikai, nes egzistuoja riba, už kurios prasideda tokia poezija, kurią tegali suprasti ir išreikšti tik vaizduotė su proto pagalba... □

P. TEJARAS
de ŠARDENAS

Žmogaus
fenomenas

1995 m. Vilniuje išleistas knygos viršelis, leidykla „Mintis“.

Jono Dainausko bibliotekoje ir archyve – jo įdomaus gyvenimo atspindžiai

AUGUSTINAS IDZELIS

Vienas iš naujausių ir svarbiausių Lituanistikos tyrimo ir studijų centro (LTSC) padalinių yra Jono Dainausko biblioteka ir archyvas. Šiais metais gegužės 27 d. sukaks 10 metų nuo Jono Dainausko mirties. Jaunosios kartos lietuviai ir nauji ateiviai tikriausiai nėra susipažinę su šita nuostabia asmenybe. Skautai atsimena jį kaip vieną iš Vytauto Didžiojo universiteto (VDU) Studentų skautų draugovės ir Skautų filisterių sąjungos pradininkų, Korporacijos Vytis garbės narį, kuris pasiūlė šūkį „Ad Meliorem“. Lituanistinių mokyklų mokytojai ir Pedagoginio lituanistikos instituto (PLI) absolventai atsimins J. Dainauską kaip istorijos dėstytoją, kuris PLI dirbo nuo 1968 metų. Chicagos senbuviai atsimins J. Dainausko knygyną J. Kreivėno garaže, Cicero mieste. Nuo 1970 metų čia buvo galima įsigyti naujausias knygas ir spaudą iš okupuotos Lietuvos. Tais laikais ši medžiaga buvo svarbus informacijos šaltinis žmonėms, kurie studijavo ir sekė įvykių eigą Lietuvoje.

Šitie faktai – tai tik maža J. Dainausko biografijos dalis, o jo ilgas gyvenimas (mirė būdamas 96 metų) vertas Johno Le Carre romano. Būdamas 19 metų jaunuolis, J. Dainauskas 1923 m. dalyvavo Klaipėdos krašto išvadavime. 1927 m. įstojo į Lietuvos saugumo policiją, o 1933 m. baigė VDU Teisės fakultetą. Puikiai mokėdamas daug kalbų ir turėdamas fotografinę atmintį, J. Dainauskas per trumpą laiką tapo vienu iš svarbiausių kontržvalgybos valdininkų Lietuvoje. Jo veikla buvo nukreipta į lietuvių vokiečių mažumą ir jų kėslus prieš Lietuvos kraštą bei vyriausybę.

Nuo 1928 m. Klaipėdos kraštas tapo vietinių pronacistinių vokiečių lizdu. J. Dainausko uždavins buvo sekti jų antivalstybinę veiklą. Cituoju jo žodžius: „Klaipėdos mieste jau nuo 1928 m. veikė slaptas Vokietijos nacionalsocialistų partijos (NSDAP) skyrius, suorganizuotas pastoriaus von Sasso, barono Roppo, Rehbergo, Gaebler'io bei kitų.“ Pronacistinė veikla tarp Klaipėdos vokiečių ypač sustiprėjo 1933 metais, kai Vokietijos NSDAP laimėjo rinkimus ir Adolfas Hitleris tapo Reicho kancleriu. Tais metais iš slaptų NSDAP skyrių Klaipėdos krašte viešumoje pasirodė dvi pronacistinės vokiškos partijos – CSA, kuriai vadovavo Sassas, ir SUVOG, kuriai vadovavo Dr. Kurtas Neumanas – Vokietijos kariuomenės atsargos karininkas, kuris 1925 metais lankė slaptus NSDAP kursus Vokietijoje. Anot J. Dainausko, „Viduje tų abiejų partijų veikė slaptos „Smogiamosios dalys“ – SK (Sturm Kolonne), kuriose 2 kartus per savaitę vyko karinis narių mokymas, renkamos karinio pobūdžio žinios, taip pat žinios apie lietuvių organizacijas, įstaigas, veikėjus, vykdomi teroro veiksmai“. Dainausko žodžiais, „visi šie ‘daliniai’ buvo rengiami vienu tikslu: panaudoti juos ginkluotam veiksmui prieš Lietuvą“.

Teisininkas Matas Krygeris, kuris dalyvavo Klaipėdos nacių teismo procese kaip tardytojas, taip apibūdina atmosferą: „Hitlerinis virusas Klaipėdos krašte plito. Prasidėjo visokie ekscesai. Jaunimas pradėjo sveikintis šūkiu ‘Heil Hitler!’, ant sienų ėmė tepioti svastikas ir viešai dainuoti smogikų kovos dainas“ (Kardas, 1994, Nr. 3–4).

J. Dainauskas rinko informaciją ir medžiagą, kuri buvo pristatyta Kariuomenės teismui. 1934 m. gruodžio 14 d. Kaune prasidėjo „Neumano ir Sasso“ byla. Pirmą kartą pasaulio istorijoje prasidėjo viešas nacių teismas. Procesas sudomino visą tuometinį pasaulį. Anot Krygerio, „Diplomatams ir žurnalistams salėje buvo paskirta atskira ložė-balkonas. Dvidešimt užsienio laikraščių ir naujienų agentūrų atsiuntė į Kauną savo specialius atstovus. Stebėti teismo proceso atvyko SSRS, JAV, Prancūzijos, Anglijos ir kitų šalių žurnalistai.“

1935 m. kovo 26 d. Kaune buvo paskelbtas teismo nuosprendis. Iš viso 87 asmenys buvo nuteisti, 35 išteisinti. Keturi naciai teroristai-žudikai gavo mirties bausmę. „Anglijai primygtinai reikalaujant, prezidentas 1935 m. gegužės 18 d. aktu

Jonas Dainauskas su žurn. Broniu Kvikliu Jaunimo centre, Chicago, IL. 1978 m.

Jono Kuprio nuotr.

J. Dainausko bylos Kauno sunkių darbų kalėjime pirmasis puslapis.

nuteistiems žudikams mirties bausmę pakeitė sunkių darbų kalėjimu iki gyvos galvos“ (Kardas, 1994, Nr. 3–4, p. 19). Dainauskas taip apibendrina proceso reikšmę: byla „pirmą kartą viešai parodė, kad vokiečių nacionalizmas yra iniciatorius ir puoselėtojas teroro, perversmo rengimo svetimoje teritorijoje. Vakarai tuo nepatikėjo“. Prie J. Dainausko išvados galima pridėti, kad šiais laikais revizionistai istorikai, kurie pabrėžia Lietuvos ar lietuvių kolaboravimą su naciais, nekreipia dėmesio į šią bylą ir jos implikacijas.

Po „Neumano – Sasso“ bylos J. Dainausko kontržvalgybinės veiklos objektu tapo „Kulturverband“ organizacija. Po 1933 metų organizacija ta-

po visiškai priklausoma nuo nacių Berlyne. Vokiškos kultūros ir švietimo darbas tapo priedanga priešvalstybinei veiklai ir šnipinėjimui. 1940 m. organizacijai priklausė maždaug 10,000 narių. Vienas iš vadų buvo Richardas Šveiceris, J. Dainausko užverbuotas ir tapęs jo agentu. Tačiau J. Dainauskas nežinojo, kad Šveiceris iš tikrųjų buvo dvigubas agentas – jis dirbo ir Tilžės SD (Sicherheitdienst) skyriui.

1940 m. liepos 15 d. Raudonoji armija okupavo Lietuvą. Vyriausybės saugumo departamento (VSD) valdininkai pradėjo trauktis į Vokietiją. Dainauskas, būdamas pagrindinis nacių gaudytojas krašte, dėl suprantamų priežasčių pasiliko Lietuvoje ir toliau dirbo saugume. Maskva paskyrė Antaną Sniečkų, ką tik iš kalėjimo paleistą komunistą, nauju VSD direktoriumi. Šias pareigas A. Sniečkus ėjo iki rugpjūčio 15 d., kol tapo LKP centro komiteto pirmuoju sekretoriumi. Būdamas VSD direktoriumi, A. Sniečkus atleido J. Dainauską iš kontržvalgybos pareigų ir davė jam naują darbą – versti agentūrines bylas iš lietuvių ar lenkų kalbos į rusų kalbą. 1941 m. vasario mėn. J. Dainauskas įsidarbino vertėju vienoje knygų leidimo įstaigoje.

Dirbdamas saugumo rūmuose, J. Dainauskas išliko Lietuvos patriotas ir, naudodamasis savo padėtimi, darė viską, ką galėjo, kad išgelbėtų kitus nuo NKVD grėsmės. J. Dainausko dėka buvo išgelbėtas generolas Stasys Raštikis. Savo atsiminimuose jis taip rašo: „NKVD vis aktyviau manimi domėjosi, jų agentai visur sekiojo paskui mane, Kaune jau buvo paleisti gandai apie mano suėmimą. Draugai patarinėjo man slapstytis arba bėgti. Pagaliau net iš vieno rusų saugumo įstaigoje tarnavusio lietuvių atėjo man išpėjimas, kad man tikrai gresias didelis pavojus ir kad turėčiau pasišalinti iš Kauno“ (Kovose dėl Lietuvos, II d., 1957, p. 22).

Gen. Raštikis savo knygoje pastebėjo: „Šiame skyriuje nenurodau nei vietovardžių, nei pavardžių. Dar neatėjo laikas viską atvirai skelbti“. 1968 m. Chicagoje prasidėjo J. Dainausko natūralizacijos byla (District Court of the United States, Northern District, petition No. 46371). Byloje yra gen. S. Raštikio laiškas, kuriame jis konstatuoja, kad J. Dainauskas išgelbėjo jo gyvybę. Bet grįžkime atgal.

(Tęsinys kitame numeryje)

Nuspalvink man vaivorykštę gražiai gražiai

RAIMUNDAS MARIUS LAPAS

*„Ten miške, kur eglės ošia,
Po pušim sena, sena
Buvo meškinas Rudnosis,
Rudnosienė – jo žmona...”*

Ach, kas iš mūsų, gimusių toli nuo Lietuvos, nemokėjo atmintinai bent pirmojo posmelio iš Vytės Nemunėlio „Meškiuko Rudnosiuko”? Netrukus man pačiam stuktels 56-eri, o iš vaikystės išsaugotam gerokai aprintam bei yrančiam (nes buvo mėgstamiausias) „Meškiukui” – net 59-eri. Tačiau viršuje pacituotas eilutes ir dabar be didelių pastangų kiekvienam sutiktam galėčiau padeklamuoti. „Meškiuko Rudnosiuko” autorius – mūsų mylimas poetas Bernardas Brazdžionis, iliustravo dailininkė Vladė Stančikaitė-Abraitienė. Knygą išleido būsimas „Lietuvių enciklopedijos” Bostone sumanytojas Juozas Kapočius, spausdinama ji buvo Tėvų pranciškonų spaustuveje Bruklina. Visa tai buvo seniai – 1951-aisiais. Tačiau pats „Meškiukas” gimė dar anksčiau – prieš karą Lietuvoje, Kauno „Sakalo” leidykloje 1939 metais. Jis buvo didžiausias ir nepamainomas vaikų bičiulis, pusę amžiaus „šlumpu-pumpu, šlumpu-pumpu” keliavęs pas mažuosius lietuviukus. 1966 m. pasakaitę pakartotinai išleido „Lietuvių dienos”

Los Angeles, o 1995 – JAV LB Švietimo taryba. Po 50 metų „tremties” 1989-aisiais „Meškiukas” sugrįžo ir pas Lietuvos vaikučius – Bernardo Brazdžionio (Vytės Nemunėlio slapyvardžiu) knygutę išleido „Vyturio”, o 2005-taisiais – „Džiugo” leidykla.

Su dar didesne nostalgija prisimenu Rudnosiuką todėl, kad šiandien turiu didelę garbę laikyti rankose naujai išleistą knygą „Lietuvių vaikų knygų iliustruotojai”, o joje minimas ir mano pamiltas herojus. Kapitalinį 558 puslapių biobibliografinį žodyną sudarė Vida Narščiuvienė, išleido Lietuvos Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos vaikų literatūros centras. Šis mokslinis veikalas – tai pirmasis tokio pobūdžio leidinys, skirtas vaikų ir paauglių knygų iliustruotojams. Į jį įtraukti ikimokykliniam ir mokykliniam amžiui skirtų grožinės ir mokslo populiariosios literatūros lietuviškų vaikų iliustruotojai nuo 1868 m. (M. Valančiaus „Vaikų knygelė”) iki 2007 metų imtinai. Tarp jų – dailininkai profesionalai, pedagogai, mėgėjai, iliustravę knygas vaikams, išleistas Lietuvoje ir už jos ribų. Į leidinį nepateko vadovėliai, spalvinimo (kuriose nėra teksto), žaislinės, pačių vaikų iliustruotos knygos.

Darbas be tęsinio

Šiame biobibliografiniame žodyne suregistruota 613 dailininkų, iš kurių net 74 per Antrąjį pasaulinį karą pasitraukė į Vakarus, o taip pat vėliau gimę už Lietuvos ribų. Tai kūrėjai, gyvenę Lenkijoje, Vokietijoje, Šveicarijoje, Prancūzijoje, Kolumbijoje, Izraelyje, Kanadoje, bet daugiausia JAV ir Australijoje. Registre – vaikų literatūra spausdinta ne tik lietuvių, bet ir rusų, lenkų, vokiečių, anglų, prancūzų kalbomis.

Dėl vietos stokos čia negalėsiu aprašyti daugelio įdomių autorių, pavyzdžiui, paties produkty-

viausio iliustruotojo (net 46 knygutės!), Varšuvoje gyvenančio Stasio Eidrigevičiaus ar, tarkim, poetų, rašytojų, net animacinių filmų kūrėjų, kurie irgi iliustravo vaikiškas knygeles (Leonas Lėtas, Birutė Pūkelevičiūtė, Vytautas Stasiūnaitis). Norėtųsi stabtelėti prie tų, kurie prieš karą Lietuvoje iliustruodavo vaikiškas knygeles, tačiau egzilėje daugiau šioje srityje nesireiškė. Pvz., žymus tapytojas, grafikas, scenografas Adomas Galdikas savo karjeros pradžioje 1921–1923 m. Kaune iliustravo V. Krėvės „Dainavos šalies senų žmonių padavimus”, P. Mašioto „Senio pasakas”, R. Kiplingo „Drambliūkštį”, po dešimtmečio – O. Miloszo „Contes Lithuaniens de ma mere L’oye”, išleistą E. Chiron leidykloje Paryžiuje. Garsusis scenografas Mstislavas Dobužinskis knygas iliustravo tik iki 1938-tųjų, dvi rusų kalba (išleistos Berlyne ir

Sankt-Peterburge) ir vieną lietuvišką (tai 1938 m. „Sakalo” leidyklos Kaune išleista Sruogos „Giesmė apie Gediminą”; pakartotina laida pasirodė Chicagoje 1982 m.). Jo iliustruotas 1923 m. Peterburge išleistas F. Dostojevskio romanas „Baltosios naktys” buvo išverstas į lietuvių kalbą ir 1987 m. atspausdintas „Vyturio” leidykloje Vilniuje. Grafikas Edvardas Krasauskas 1929–1936 m. mokėsi Kauno meno mokykloje, o kitais metais įsidarbino dailininku Lietuvos susisieki-
mo ministerijoje. (Čia reikėtų atitaisyti žodyne pasitaikiusią klaidą: Krasauskas negalėjo 1943 m. gauti pirmosios premijos pašto ženklų konkurse, nes tuometinė okupacinė vokiečių valdžia Ostlando rajone – Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje – ryšių punktuose parduvinėjo pašto ženklus tik su fiurerio Adolfo Hitlerio at-

vaizdu). Krasauskas po karo apsigyveno Waterbury CT, kur ir mirė 1970 m. Vienintelė jo iliustruota knyga – A. Vaičiulaičio „Vakaras sargo namelyje” („Sakalas”, 1932). Tapytojas, dekoratorius Liudas Vilimas savo kuklius pėdsakus paliko „Spaudos fonde”, iliustruodamas L. Dovydeno knygą „Varpinės šuva” (1939) ir K. Binkio „Kęstutį pas Gediminą” (1940). 1944 m. jis pasitraukė į Vakarus, atsidūrė JAV. Buvo vienas iš Lietuvių dailės instituto steigėjų. Vilimas mirė 1966 m. Be gabių vyrų, buvo ir pora talentingų moterų. 1916 m. gimusi grafikė Juzė Katiliūtė, 1945 m. pasitraukusi į Šveicariją, iliustravo vienintelę knygą – V. Katiliaus apysaką vaikams „Naktis alyvų krūme” („Dirva”, 1939). Laura Karužaitė-Šlapelienė, kuri 1931 m. Kauno meno mokykloje baigė dekoratyvinės tapybos studijas, o 1948 m. emigravo į JAV, iliustravo savo pačios parašytą apysaką „Dvi lietuvaits Amerikoje” („Sakalas”, 1939).

Asmeniškai atradimai

Daugelis prisimena žymųjį tapytoją Vytautą Kasiulį (1918–1995). Nuo 1948 m. iki pat savo mirties jis gyveno ir kūrė pasaulio meno lopšyje Paryžiuje. Nuo 1954-tųjų Kasiulio kūriniai buvo rodomi Berlyne, New Yorke, Clevelande, Chicagoje, Toronte, Stokholme, Kopenhagoje, Ženevoje ir kitur. Bet ar žinojote, kad Kasiulis paliko pėdsaką

B. Mantvila ir K. Dineika. „Skautiški žaidimai”
(dail. Vlado Vijeikio viršelis)

– nors ir kuklų – kaip knygų iliustratorius? Narščiuvienės knygoje užfiksuota, kad 1968 m. Vilniaus „Vaga” išleido rašytojos Ludos „Paskendusią laivų uostą (pasakojimai apie narus)”, iliustruotą Kasiulio. Į lietuvių kalbą ją išvertė O. Cibulskytė. Deja, kolegė Narščiuvienė nepažymėjo, kad veikalo originalas pasirodė gerokai anksčiau, būtent 1954 m. prancūziškai – „La Rade des bateaux perdus” (leidykla „Les Impressions rapides Editeurs” Paryžiuje). Pernai mačiau tos knygos viršelį viename internetu prekiaujančio antikvariato sąrašė. Tuomet knygos neįsigijau, tačiau dabar nutariau pasidomėti šio „paskendusio laivo” istorija. Parašiau į Mažvydo biblioteką ir tarpinin-
kaujant Lituanistikos skyriaus vedėjai Jolantai Budriūnienei, iš šios bibliotekos informacijos centro gavau lietuviškojo viršelio kopiją. Pasitvirtino tai, ką iš anksto nujaučiau – greičiausiai buvo naudojamos originalios klišės, gautos iš Paryžiaus! Tai istorinis faktas, nebūdingi tarybinių laikų „kultūriniai mainai” tarp okupuotos Lietuvos ir Vakarų.

Prisipažinsiu – esu nepagydomas bibliofilas. Ir štai prieš mėnesį iš vieno kaimyno gavau pluoštą lietuviškų knygų. Keletas vaikiškų ypač suintrigavo. Viena jų buvo „Skautiški žaidimai”, parengta skautininkų B. Mantvilos ir K. Dineikos. Knygoje pažymėta: „Išleido ‘Mūsų Vytis’ 631 W. 54 Pl., Chicago 9, Ill. II-ji 1955 m. Spaudė M. Morkūno sp. 3251 S. Emerald Ave, Chicago 16, Ill. Tiražas 1,000 egz. Kaina \$1.50”. Galvosūkis – kas gi ją iliustravo? Pirmąją laidą tokiu pačiu viršeliu iš-

leido „Skautų aidai” Kaune 1934 m. Pasirodo, kad čikagietiškoji laida yra prieškarinio originalo perspausdinimas – „reprint”. Galbūt „Žaidimai” nebuvo įtaukti į žodyną būtent todėl, kad sudarytoja nežinojo knygos iliustratoriaus. Pagal braižą ir nuotaiką – drįsčiau spėti – tai pokario metais Chicagoje dirbusio skautų veikėjo ir spaustuvininko Vlado Vijeikio projektas. 2000 m. pasirodė nauja šios knygos laida. Pavadintą tiesiog „Žaidimais” ją išleido Lietuvos sporto informacijos centras, o iliustravo Sigita Popugailienė.

O pikantiškiausią istoriją palieku pabaigai. Tarp tų neseniai gautų leidinių radau ir vieną mažą, gerokai apgramdytą pasakų knygutę – Sonės

Nukelta į 8 psl.

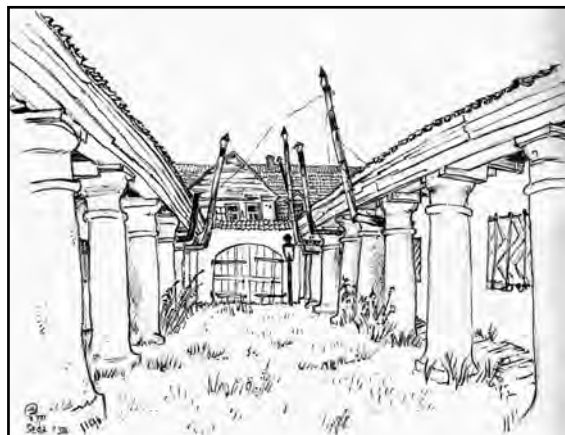
Nepanaudotas dail. Viktorijos Bimbaitės
eskizas „Pelytei geležytei”.

Kaunas, Žaliakalnis žiemą. 1939 m.
(Lietuvos dailės muziejus).

Kaunas, seni namai. 1932 m.
(Lietuvos dailės muziejus).

Seda, krautuvų kiemas. 1933 m.
(Lietuvos dailės muziejus).

Lietuvos karių delegacija į Gruziją nugabeno darbų parodą „Senoji Lietuva“

Kovo 23–25 d. Lietuvos karių delegacija lankėsi Gruzijoje, kur keitėsi šios šalies patyrimu karinių mokymų srityje ir susipažino su Gruzijos karių rengimo sistema. Lietuvos delegacija į Gruziją skrido Lietuvos karinių oro pajėgų taktiniu transporto lėktuvu C-27J „Spartan“.

Vizitas įvyko, remiantis prieš devynerius metus pasirašytu dvišaliu susitarimu, numatančiu šalių gynybos (krašto apsaugos) ministerijų, gynybos štabų bei ginkluotųjų pajėgų bendradarbiavimą jų kompetencijos srityse. Delegacija iš keturiolikos Lietuvos karių įgyvendino vieną iš susitarime numatytų bendradarbiavimo sričių – keitėsi patyrimu, susijusiu su tarptautinių karinių vienetų formavimu ir funkcionavimu.

Minėtą susitarimą 2001 m. vasario 8 dieną Vilniuje pasirašė Lietuvos krašto apsaugos ir Gruzijos gynybos ministrai.

Tuo pačiu lėktuvu į Gruziją buvo nuskraidinta demonstruoti lietuvių kilmės dailės klasiko Mstislavo Dobužinskio (1875–1958) darbų paroda „Senoji Lietuva“. Parodą nugabenti į Gruziją prašė Lietuvos Respublikos ambasada Gruzijoje.

Tai 37 darbų kolekcija, kurioje dominuoja 1933–1934 metais ant popieriaus tušu, akvarele ir pieštuku nupiešti Žemaitijos ir Aukštaitijos miesteliai (Kauno, Merkinės, Šiaulių, Kelmės ir kt. vaizdai). Kolekcija „Senoji Lietuva“

Telšiai, kryžius. 1933 m.
(Lietuvos dailės muziejus).

– daugiausia architektūriniai peizažai, kuriuose vyrauja grafiškas pradai. Kameriniuose architektūriniuose Lietuvos vietovių peizažuose M. Dobužinskis perteikė ne tik išorinius miestų ir miestelių bruožus – gatves ir kiemus, panoramas ir atskirus pastatus, bet siekė atskleisti ir jų specifinę nuotaiką, suformuotą skirtingų istorinių ir gamtinių sąlygų, nacionalinių ir stilistinių ypatybių. Dobužinskis buvo vadinamas miesto psichologu ir poetu. Darbų kolekcija „Senoji Lietuva“ – M. Dobužinskio Lietuva, kurią dailininkas pamatė prieš prasidedant Antrojo pasaulinio karo tragedijai.

„Pasaulyje visuotinai pripažinto lietuvių kilmės dailininko Mstislavo Dobužinskio sukurtą Žemaitijos ir Aukštaitijos vaizdų kolekciją, per karą patekusią į Jungtines Amerikos Valstijas, po dailininko mirties įsigijo Lietuvių fondas ir 2006 metais padovanojo Lietuvai, perduodamas ją Lietuvos dailės muziejui, taip praturtindamas Lietuvos nacionalinės dailės rinkinius,“ – sakė Lietuvos dailės muziejaus direktorius Romualdas Budrys.

Ši Dailės muziejaus iniciatyva surengta paroda – atsakomasis kultūrinis renginys į Vilnių pernai demonstruotą gruzinių dailininko N. Pirosmanio darbų parodą.

KAM informacija

Nuspalvink man vaivorykštę

Atkelta iš 7 psl.

Tomarienės „Pelytė geležytė“ .Tai viena pasakaitė „Mažųjų pasaulio“ serijoje, kurioje porą knygelių parašė Stasys Džiugas (ilgus metus dirbęs mūsų „Draugo“ dienraščio administracijoje) bei Janina Narūnė, o vieną – Antanas Giedrius. Knygutes spausdino Saleziečiai Romoje. Šioje serijoje figūravo net septynios Sonės Tomarienės knygutės. 1968 m. išleista „Pelytė geležytė“ iliustravo dvi dailininkės – Viktorija Bimbaitė ir Laima Kirlytė. „Pelytės“ pėdsakų „Lietuvių vaikų knygų iliustruotojai“ puslapiuose neraskime. Ir nenuostabu. Pradėjau naršyti internete ir atradau vos vieną sakinių apie Viktoriją Bimbaitę – ji minima kino režisierės Reginos Vosyliūtės nekrologe, paskelbtame š. m. sausio mėnesį. Mano draugė kinematografijos specialistė Živilė Pilipavičienė padėjo susisiekti su pačia Bimbaite. Iškart pavyko su ja susiskambinti, o jos sūnus Vytas Vilimas iš Vilniaus visą informaciją žaibiškai atsiuntė elektroniniu paštu. Viktorija Bimbaitė – kino dailininkė, gimusi 1928 m. lapkričio 14 d. Molėtuose. 1958 m. ji baigė tuometinį LTSR dailės institutą. Ilgus metus dirbo Lietuvos kino studijoje kostiumų dailininke. Jos sukurti kostiumai buvo matomi filmuose, kurie dabar sudaro Lietuvos kinematografijos aukso fondą: „Adomas nori būti žmogumi“ (1959), „Niekas nenorėjo mirti“ (1965), „Mažasis princas“ (1966), „Gražuolė“ (1969), „Sodybų tuštėjimo metas“ (1976), „Riešutų duona“ (1977),

„Moteris ir keturi jos vyrai“ (1983) bei kt. Tiesa, iki darbo Lietuvos kino studijoje ir nemažai metų po to Viktorija Bimbaitė dirbo Dailės kombinato maisto produktų pakuočių dizainere. O knygų iliustracijų srityje jinai pasireiškė vienintelį kartą, būtent iliustruojant Sonės Tomarienės „Pelytė geležytė“.

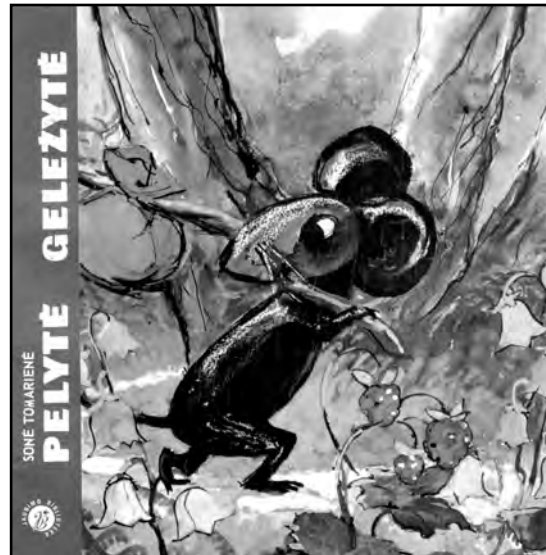
Kilo klausimas: kaip taip galėjo įvykti – dvi dailininkės iš okupuotos Lietuvos iliustravo tegu ir „nekaltą“ vaikišką knygą, atspausdintą Saleziečių Romoje? Prisiminiau čikagietės pedagogės Stasės Petersonienės pasakojimus, kad Tomarienė nevengė kultūrinių ryšių su tuometine Lietuva. Už tokį bendravimą daugelis išėvių ją smerkė. Rašytojai liko didelė nuoskauda ir ji pasitraukė iš aktyvesnės lietuviškos veiklos. Tačiau tai nepaaiškina Viktorijos Bimbaitės ir Laimos Kirlytės bendravimo, iliustruojant Sonės knygutę. Anot Vyto Vilimo, Sonė Tomarienė buvo Laimos Kirlytės pusseserė. Iliustracijas Viktorija kūrė abidvi su

Laima – dabar būtų sunku ir atskirti, kur kieno daugiau rankos pridėta, tai buvo bendras, jungtinis darbas. Baigtas iliustracijas jos supakavo ir išsiuntė Tomarienei paštu į JAV. Paštininkė apžiūrėjo tuos ganėtinai didelio formato piešinius, bet nieko neklausė ir leido išsiųsti. Kai pagalvoji – net keista, jog jos niekada nesulaukė valdžios priekaištų dėl šio projekto, nors tokio bendravimo atvejais, ko geriau, buvo unikalūs.

Apie Laimą išliko nedaug duomenų. Laima Kir-

Luda. „Paskendusiu laivų uostas“
(dail. Vytauto Kasiulio viršelis)

Sonė Tomarienė. „Pelytė geležytė“
(dail. Viktorijos Bimbaitės viršelis)

lytė-Barauskienė gimė 1924 m. Marijampolėje. 1952 m. baigė LTSR dailės instituto Tapybos dekoracijų skyrių. Vėliau ilgus metus dirbo Kauno keturmetės vaikų dailės mokyklos direktore. Laima, kaip ir Viktorija, kitų knygų nėra iliustravusi. Kirlytė-Barauskienė mirė 2008 metais.

Savo laiške papasakojęs šiuos įdomius faktus, Viktorijos Bimbaitės sūnus Vytas dar pridūrė: „Kai knygelė buvo išleista, S. Tomarienė atsiuntė keletą egzempliorių, tikriausiai tiesiai Laimai Kirlytei, kuri gyveno Kaune. Viena knygelė atiteko ir Viktorijai, ją turime iki šiol. Įdomu, kad niekas iš tuometinės valdžios nepateikė jokių priekaištų – gal jie mažai žinojo, gal laikė, kad tai politiškai nepavojinga. Sonia Tomarienė yra viešėjusi Lietuvoje, rodos, buvo susitikusi su Laima ir pas mus buvo užėjusi į svečius – bet tai jau vėlesniais laikais, apie 1978-tuosius...“ Vytas atsiuntė ir vieną Viktorijos Bimbaitės paruoštą, tačiau nepanaudotą piešinuką „Pelytei geležytei“.

Matote, kiek nuostabių istorijų gali gimti iš vienos nekaltos vaikiškos pasakaitės leidinio? □